

národ? Pokus o interpretaci pojmu, J. Domaňského *Národní otázka jako politikum 20. století a Masarykova 'Česká otázka'*, Iriny Mesjankinové *Masarykova vize úlohy malých národů v dějinách 20. století*, Miroslava Šestáka *T. G. M. a malé národy*, Miloše Dokulila *Masaryk a střední Evropa*, László Szarky *Problém státní ideje československé u Masaryka v letech 1919-1923*, Vojana Ruse *Malé národy a moderní mezinárodní systém*, V. S. Ruse *Národy a moderní teorie sociální identity*, Terezy Ganza-Áras *Masarykův ideový vliv v Chorvatsku v 90. letech a počátkem 20. stol.*, I. Gantar-Godiny *Kritické pohledy (názory) slovinské politiky na Masarykův spis 'Česká otázka'*, Evžena V. Fauchera *Proč byl Masaryk po roce 1948 ve Francii umlčován?*, Zdeňka Kučery *Česká otázka jako otázka náboženská*, J. Šimsy *Masarykova koncepce humanitní demokracie*, L. Valenty *Od humanity k demokracii*, B. Daňka *Masarykovo pojetí krize moderního člověka a společnosti*, A. van den Belda *Masaryk – komunitarianistický myslitel? Česká otázka a dnešní spor mezi liberály a komunitarianisty*, Valentina Urfuse *Georg Jellinek a Masaryk – názory autora 'České otázky' a německého státovědyce na dějinnou úlohu reformace*, Jiřího Musila *Sociálně filozofický význam 'České otázky' dnes*, Jiřího Brabce *Literární historie a 'Česká otázka'*, J. Zouhara *'Česká otázka' a národní tradice*, Roberta Pynsenta *'Česká otázka' a otázka Masarykova poměru k literatuře*, Evy Broklové

Masarykova sociálně etická dimenze a demokracie, Jiřího Růžičky *Masarykovo pojetí demokracie dnes*, A. Křivánka *Mravní hodnota obrany národa u T. G. Masaryka*.

Třetí den dopolední plenární jednání shrnulo základní problémy vyjádřené v referátech minulých dvou dnů a obrátilo pozornost k současnosti a budoucím perspektivám. Prakticky všechny náměty, jež byly tématy jednání v předchozích zasedáních, se opět objevily v souhrnných vystoupeních J. Šedivého *Evropská politika České republiky*, A. Orta *Česká otázka na konci století*, K. Zavacké *Slováci a Česi – ako ďalej?*, M. Tomčíka *Duchovný príspevok strednej Európy k autentickému európanstvu*, Luboše Nového *'Česká otázka'. Česká odpověď?* Opět se diskutovalo o tématech předchozích jednání, zejména o myšlenkových zdrojích a tradici *České otázky* a možnosti jejich srovnání.

Významnou událostí prvního dne bylo ustavení mezinárodní asociace masarykologů „Mezinárodní Masarykovy společnosti“ při Masarykově ústavu AV ČR představiteli domácích masarykologických pracovišť a zahraničními účastníky. Společnost bude koordinátorem masarykovských bádání a pořadatelem pravidelných mezinárodních setkání.

Masarykův ústav AV ČR vydá sborník příspěvků a vystoupení účastníků konference.

Jan Pochman

Člověk v obrazu civilizací

K osmdesátým narozeninám prof. J. Krejčího (Lancaster)

Vědecká cesta Jaroslava Krejčího, emeritního profesora sociologie na univerzitě v Lancasteru ve Velké Británii, byla poznamenána událostmi, které hluboce zasáhly i do osudu našeho národa: po roce 1948 se ocitá v konfliktu s marx-leninským pojetím ekonomie a politiky a je v roce 1954 odsouzen pro „velezradu“ k desetiletému žaláři, pracuje potom několik let jako dělník a po okupaci v roce 1968 odchází do exilu. Po krátkém působení ve Vídni zakotví na univerzitě v Lancasteru, kde se mu dostává

příznivých podmínek k plnému vědeckému růstu.

Několikaletý pobyt ve vězení a pozdější manuální nasazení mu paradoxně poskytnou potřebný odstup od nespolehlivých indicií každodennosti a obrátí jeho pozornost k obecným faktorům života společnosti. Od makroekonomie, které se před svým zatčením věnoval ve Státním úřadu plánovacím a ve výzkumném ústavu Státní banky v Praze, se jeho pozornost stále více obrací k tématům a metodám sociologickým.

Ještě před svým odchodem do exilu se začal seznamovat s problematikou mimoevropských civilizací a pokoušel se o teoretické zvládnutí parametrů určujících jejich charakter.

V Anglii však nebyla příznivá půda pro obecné teorie. Daleko více se tu hodnotily empirické znalosti a odborná specializace. Proto se J. Krejčí v prvních letech vrací ještě na pole makroekonomie a v řadě knih a studií osvětluje podstatu ekonomik střední a východní Evropy, o nichž jak ve vědeckých, tak i v politických kruzích existovaly na Západě zkreslené představy. Výborný přehled o změnách společnosti a ekonomiky Československa podává jeho kniha *Social Change and Stratification in Postwar Czechoslovakia*, která vyšla v roce 1972 v prestižním nakladatelství Macmillan. Jiná kniha z této oblasti *Social Structure in Divided Germany* (1976) byla odbornou recenzí oceněna především pro svou empirickou metodu; autor tu prezentoval důmyslnou interpretaci dat ekonomických, sociologických a politologických ve dvou protikladných systémech a v závěru přinesl výstižné srovnání. V tomto duchu se nese i pozdější srovnání národního důchodu tří států, v nichž se po II. světové válce etabloval marx-leninský režim: *National Income and Outlay in Czechoslovakia, Poland and Yugoslavia* (1982). Mezitím spolu s V. Velimským zmapoval etnickou pestrost evropského kontinentu v práci plné bystrých postřehů a užitečných informací (*Ethnic and Political Nations in Europe*, London, C. Helm 1981). Těmito evropskými studiemi přispěl autor k důkladnější a kritické informovanosti západního světa zejména o společnostech a systémech států ležících za tehdejší „železnou oponou“. Sem patří i pozdější, po výtece historizující kniha *Czechoslovakia at the Crossroads of European History* (London 1990).

Zázitek turbulencí padesátých let přivedl Krejčího ke studiu revolucí. Osobní zkušenost se změnami, které nastaly v Československu po únoru 1948, i bohaté vědomosti o první evropské revoluci – totiž husitské v 15. století – mu umožnily první vhled do příčin a morfologie změn, k nimž v revoluci dochází. Toto východisko bylo o to plodnější, že tu šlo o revoluce odlišného typu: zatímco v 15. století šlo o revoluci, k níž vyšel impuls především z vnitřních faktorů a na níž se aktivně podílela většina zemské populace, byly proměny společnosti vyvolané komunisty zřetelně typem revoluce importované a vynucované mocenskou elitou shora.

V exilu se Krejčí obrací k studiu revolucí jako fenoménu obecnému a v roce 1983 vydává knihu *Great Revolutions Compared*, v níž analyzuje příčiny a formy průběhu několika endogenních revolucí v Evropě (husitské, anglické, francouzské a ruské) a v Asii (turecké a čínské). Český překlad této práce vyšel v roce 1992 v nakladatelství Naše vojsko pod titulem *Dějiny a revoluce*. Druhé anglické vydání z roku 1994 bylo rozšířeno o revoluci v Íránu a v Mexiku a osvětlilo i morfologii revolucí jiných typů, jako byly například secesionistické války v Nizozemí, v Americe severní (USA 1773) i jižní (1810) nebo revoluce importované zvenčí (např. východní Evropa) atp.

Znalost orientálních kultur dala prof. Krejčímu možnost uplatnit se i na katedře náboženských studií, kde přednášel o roli náboženství ve vývoji sociálních struktur. To ho znovu přivedlo k tématu civilizací a k jejich komparaci. Věnuje pozornost zejména oblastí Asie a Středního východu, jejichž civilizační pestrost a vyzrálost umožňuje srovnání ještě v době, než byly poznamenány stykem s civilizací Evropy. Faktory, jimiž je podstata těchto civilizací určována, shledává autor především ve světovém názoru a v mravním kodexu; věnuje pozornost také univerzální instituci a protagonní vrstvě společnosti daného okruhu. *The Civilizations of Asia and the Middle East (Before the European Challenge)* vyšla anglicky v roce 1990 u Macmillana, o tři roky později se zásluhou Karolina objevil na našem knižním trhu i její český překlad. Iluboké sondy do ducha jednotlivých civilizací jsou výsledkem i citlivé, rozumějící a neúnavné spolupráce Anny Krejčové, docentky psychologie v Prestonu, jejíž vydatná podpora v celém životě i díle prof. Krejčího je neodmyslitelná; o to bolestnější byla pro jubilanta její ztráta v létě 1995.

Závěry, které z těchto rozsáhlých srovnávacích studií vzešly, zpracoval prof. Krejčí (i tady za spolupráce své ženy) v přemýšlivé a podnětné knize *The Human Predicament, Its Changing Image* (Londýn, Macmillan 1993), jejíž český překlad vyjde v tomto roce v nakladatelství Karolina pod názvem *Lidský úděl, jeho pomíjivá tvář* – s výstižným podtitulem *duchovní základy civilizační plurality*.

Protože rozhodující integranta civilizace je podle autora duchovní povahy, je možno